

A Laczkó Dezső Múzeum története

I. rész

KÁKONYI ANNA

*„A múzeumok a racionalizmusba vetett hiten alapultak,
az ember azon vélt és vágyott képességén,
hogy rendszerezni tudja az őt körülvevő és az
őbelőle fakadó jelenségeket és tárgyakat,
s ezzel mintegy uralja is világukat.”¹*

A 19. SZÁZAD VÉGÉN A POZITIVIZMUS SZELLEMÉBEN formálódó múzeumok annak reményében vállalkoztak egy adott terület kulturájának összegyűjtésére, hogy azok birtokában megalkothassák az adott hely és az ott élő ember történetét. A múzeumi gyűjtés és bemutatás alapelvei az elmúlt csaknem másfél évszázad alatt sokat módosultak, ahogy a múzeum mint intézmény szervezete, formája, az aktuális országos és helyi politikai helyzettől függő működése is.

A következő írás megkísérli áttekinteni a Laczkó Dezső Múzeum történetének legfontosabb állomásait a kezdetektől 1949-ig terjedő időszakban, elsősorban a már publikált múzeumtörténeti feldolgozások és a múzeum adattári dokumentumai alapján,² hangsúlyozva, hogy mint minden hasonló összefoglalás, csupán felszíni összegzésre vállalkozhat, helyenként hiányokkal és szubjektíven megválasztott hangsúlyokkal.

A múzeumalapítás korszaka

A kiegyezés utáni időszak Magyarország-szerte jellemző társadalmi és kulturális jelenségeket hívott életre. A társadalom polgárosodásának egyik legfontosabb eszköze az egyesületi élet lett. A civil szerveződések nemcsak az egyes gazdasági ágazatok, szakmák vagy az önszegélyezés területén kaptak fontos szerepet, hanem a művelődés és a tudomány szférájában is. Nem véletlen tehát, hogy Veszprém megye első muzeális intézményének története – csakúgy, mint az ország számos más pontján – egy egyesület megalakulásával kezdődött. 1871-ben Ivánfi (Jancsik) Ede, a

somorjai származású, Veszprémben szolgáló kegyesrendi tanár, a történettudomány művelője, egy részletesen kimunkált felhívást tett közzé egy Veszprém megyei múzeumi egyesület megalakítása céljával.³ A „terv-rajz” értelmében a vármegyében található természeti és régészeti⁴ kincsek összegyűjtése és múzeumban való közzététele alapvetően hármas célt szolgált volna. Ennek értelmében a magyar történelem és dicső múlt tárgyi emlékeken keresztül való megismertetése hozzájárulna a jelen megértéséhez és a jövő sikeres alakításához. Egy múzeum kiemelt szerepet kaphatna az oktatásban, és megakadályozhatná a műkincsek elkallódását.⁵ Iváncsik Edét elhelyezték Veszprémből, és bár felhívása nem maradt visszhang és erkölcsi támogatás nélkül, anyagi segítség hiányában az első múzeumalapítási kísérlet nem vált valósággá.

1873-ban született egy vármegyei határozat, amely kimondta ugyan egy vármegyei múzeum megalapítását, de a valódi szervezés ekkor még nem kezdődött meg, így az intézményalapítás csupán papíron valósult meg.⁶ Tárgygyűjtésről azonban már ebből az időszakból is vannak adataink: a szerzeményi napló első, 1875-ből származó tételei a „vármegye gyűjtésé”-ből származó pénzletek és egyéb régiségek, amelyeket szórványos bejegyzések követnek az 1880–90-es évekből.⁷

Ezekhez a korai kezdeményezésekhez mintaként szolgált a vármegyei értelmiség által is nyilvánvalóan ismert, 1802-ben alapított Nemzeti Múzeum példája és a dualizmus első városi és megyei múzeumi egyesületeinek híre.⁸

A század végéig még két említésre méltó felhívást ismerünk tudományos-kulturális egyesület létrehozására. Czirbusz Géza piarista szerzetes és tanár⁹ a Veszprém című újság hasábjain szorgalmazta egy történelmi társulat megszervezését, majd egy megyei történelmi, régészeti társulat felállításáról és Veszprém megye monográfiájának megírását előkészítő bizottság alakításáról születik határozat.¹⁰

A múzeum megalapításához végül országos szakmai támogatásra volt szükség. Veszprém vármegye területén több magángyűjtemény is ismert volt, közülük országos hírre Mihály István bakonyszentlászlói plébános régészeti gyűjteménye tett szert. A Bakonyban gyűjtött, mintegy kétezer darabos, csiszolt kőeszközökből álló kollekcióna a magyar múzeumügy támogatására életre hívott szervezet, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége is felfigyelt. Mihály halála után a Főfelügyelőség megvásárolta a tárgygyűjtést, és az elnök, Fraknói Vilmos püspök, történettudós, Fenyvessy Ferenc Veszprém vármegyei főispán figyelmébe ajánlotta.¹¹ A megyei illetékességre való tekintettel a Főfelügyelőség kész volt Veszprém vármegyének ajándékozni a gyűjteményt, ha azt egy múzeum fogadja be, valamint anyagi és szakmai segítséget ajánlott egy ilyen intézmény létesítéséhez. A gyűjtemény alapja tehát rendelkezésre állt, Fenyvessy pedig a vármegye és a megyéspüspök támogatásáról, valamint a tárgyaknak a vármegyeházán való ideiglenes elhelyezéséről biztosította a Főfelügyelőséget.¹²

A fenti előzmények után 1902. november 30-án a múzeumügy támogatására megalakult a Veszprémvármegyei Múzeum Egylet. December 2-án a vármegye törvényhatósága kimondta a Veszprémvármegyei Múzeum és Könyvtár megalakítását. Az alakuló közgyűlést már a következő év márciusában tartották, ezért számítjuk az 1903-as évtől a múzeum történetét.

Az újonnan létrejött intézmény tulajdonosa tehát maga a vármegye, a múzeum ügyének előmozdítására szolgáló szervezet pedig a múzeumi egyesület lett. Az egyesület alapszabályai az elsőként megfogalmazott célok között tartalmazták a „közművelődés” elősegítését. Az egylet egyik legfontosabb feladata az volt, hogy közönséget szervezzen a frissen alapított múzeumnak, azaz rendezvényekkel, felolvasásokkal, előadásokkal, kiadványokban népszerűsítse a múzeumot és gyűjteményét.¹³ Anyagiakkal is pártolni kívánták a múzeum ügyét: az alapító tagok által befizetett személyenkénti 200 koronát jelentő törzsvagyont egy jövőbeli múzeumépület létesítésére szándékoztak fordítani. Az alapszabályt Fenyvessy Ferenc főispán mint elnök és Paur Ödön titkár hitelesítették.¹⁴ Az egyesület alapító tagjai között ott találjuk több megyei nagybirtokos arisztokrata család tagját, Veszprém város előljáróit és a megyéspüspököt, az egyesület örökös dísztagjává választott br. Hornig Károlyt, aki értékes könyvgyűjteményt ajándékozott a múzeum könyvtára számára és nagy összegű pénzadománnyal is támogatta a múzeum felszerelését.¹⁵ Az alapszabályok lefektetése után megindulhatott a tagtoborzás, a vármegye pedig a gyűjtemény megalapozásában nyújtott segítséget.

Laczkó Dezső, az első igazgató¹⁶

A múzeum legfontosabb tisztségére, az igazgatói állásra Laczkó Dezsőt kérték fel. Laczkó a múzeumalapítást szorgalmazó elődeihez hasonlóan piarista szerzetes és tanár volt, és akárcsak Iváncsik és Czirbusz, felvidéki származású. Trencsénben született 1860-ban. 1888-ban helyezték Veszprémbe, ahol földrajz és természetrajz szakos tanárként oktatott a piarista rend gimnáziumában. Amikor 1903-ban őt jelölték a múzeumigazgatói tisztségre, már ismert tudós volt, elsősorban a geológia és a paleontológia érdekelte. Tudományos felkészültsége már fiatalként figyelemre méltó volt, ennek köszönhetően meghívást kapott többek között a Lóczy Lajos földrajztudós, budapesti egyetemi tanár által az 1890-es években szervezett Bakony- és Balatonkutatásba, és részt vett Déchy Mór egyik kaukázusi expedíciójában is (1902). Veszprémbe a jeruzsálemhegyi kőbányában talált rá egy nemzetközi érdeklődést kiváltó leletre, a kavicsfogó álteknős (*Plachocelys placodonta*) maradványaira.

Laczkó Dezső tanári és szerzetesi munkája mellett, szabadidejében keresett támogatókat a múzeum számára, járt megyeszerte terepre, tartott tudományos elő-

*Laczkó Dezső dolgozószobájában. Kutassy Endre felvétele, 1930.
LDM Múzeumtörténeti Adattár*

adásokat, vezette a kiadásokat és bevételeket, könyvelte a beérkezett új szerzeményeket és vállalta magára az új múzeumépület ügyét. Mindeközben 1912–1918 között a piarista gimnázium igazgatói tisztségét is ellátta. Nyugdíjba vonulásától haláláig (1932) tudta valóban minden idejét a múzeumnak szentelni.

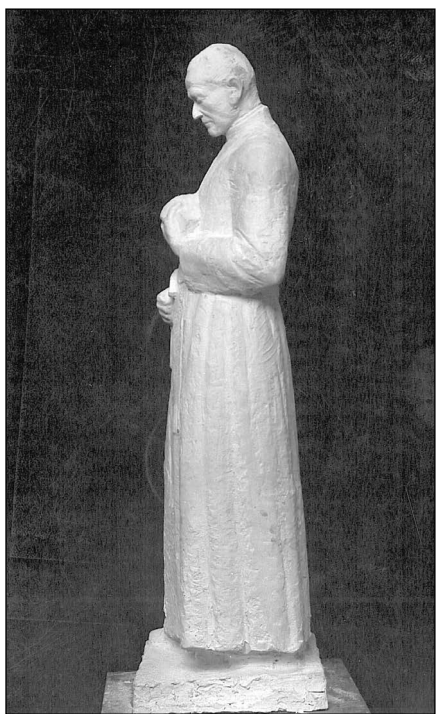
Laczkó Dezsőnek a múzeum létesítése óta nagy segítséget jelentett a gyűjtemény rendezésében Rhé Gyula, a vasúti tisztviselőként dolgozó autodidakta régész, aki Laczkó kiváló kollégája és barátja lett. Rhé munkája mellett ásatásokat végzett Veszprém környékén, 1905–1910 között a múzeumegyesület titkára, 1932-től pedig négy éven át a múzeum igazgatója volt.

A Veszprémvármegyei Múzeum és Könyvtár gyűjteménye

Milyen elvek vezérelték a gyűjteménygyarapítást a 20. század elején, milyen tárgyak álltak elődeink érdeklődésének homlokterében? Ezekre a kérdésekre részben már akkor választ kaphatunk, ha áttekintjük azokat a kérdőpontoknak, amelyeket a

*Laczkó Dezső és Rhé Gyula
a múzeumi irodában, 1930 körül.
LDM Múzeumtörténeti Adattár*

múzeum bejegyzése után a vármegye városaiba, községeibe küldték ki, és amelyek megválaszolására a törvényhatóság rendeletileg is felhívta az előljárók figyelmét – így segítve az ismert régiségek feltérképezését. A tizenhat kérdés közül nyolc régészeti jelenségek iránt érdeklődik, kettő újabb kori történeti emlékekre (régí zászló, könyv, pecsétnyomó, céhláda), négy néprajzi jellegzetességekre (viselet, kézimunka, pásztorzkodás, ösfoglalkozások eszközei) kérdez rá.¹⁷

1905 és 1932 között az évente összeállított múzeumegyleti titkári jelentések a múzeum műtárgyait öt gyűjteménybe, tárba sorolva tartották számon: régiségtár, természetrajzi gyűjtemény, képzőművészeti gyűjtemény – amely az iparművészeti tárgyakat is magába foglalta –, néprajzi gyűjtemény és könyvtár.¹⁸ A gyűjteményi darabszámokat, az éves gyarapodást, a jelentésekben ismerttetett gyűjtőutak beszámolóit és a gyűjteménygyarapításra fordítható éves államsegély gyűjtemények közötti megoszlását tekintve egy régészeti-természetrajzi arculatú múzeum képe rajzolódik ki előttünk – ez minden bizonnyal köszönhető az igazgató személyes érdeklődésének is –, amely kisebb néprajzi, képző- és iparművészeti gyűjteménnyel is rendelkezett.¹⁹

*Medgyessy Ferenc Laczkó Dezsőről készített szobra. 1937-ben helyezték el és avatták fel a múzeum előtt. 1951-ben ledöntötték a szobrot, ezután került a múzeum és a Bakonyi Ház közötti, mai helyére.
LDM Fotónegatívár*

*Az Egyházmegyei Alapítvány és a Nemzeti Kaszinó épülete, 20. sz. eleje.
LDM Történeti Fotótár*

A régészeti gyűjtés alapvető célja Laczkó Dezső idejében a megye archeológiai térképének elkészítése, régészeti adatgyűjtés volt.²⁰ Az igazgató rengeteget utazott terepre, megszerezte komoly kapcsolathálója alakult ki, ismertségének köszönhetően hamar elért hozzá a hír, ha említésre méltó régiség került elő. Emellett a múzeum szűkös anyagi körülményei ellenére sor került több jelentős ásatásra is. Laczkó Dezső fedezte fel Veszprém több pontján is megtalálható bronzkori temetőt és az ő nevéhez fűződik a Benedek-hegyi 17. századi kriptá feltárása is. 1904-ben Rhé Gyula vezetésével elkezdődött balácai római villagazdaság feltárása, ami a múzeum életére hosszú évekre, évtizedekre meghatározó jelentőséggel bírt. A régészeti gyűjtemény egyik legkiemelkedőbb gyarapodása, a gici uradalomban előkerült nagydéli lararium is ebben az időszakban került a múzeum gyűjteményébe.²¹

Sokkal kevésbé szisztematikus gyűjtés folyt a néprajzi, valamint a képző- és iparművészeti gyűjtemény javára, mégis kiemelkedő szerzeményeket köszönhetünk ennek a korszaknak: többek között a néprajzi gyűjtemény legrégebbi paraszti és ipartörténeti tárgyait, különös tekintettel a 17–19. századi céhes emlékekre; az 1848/49-es forradalom és szabadságharc relikviáit, melyek ekkor – önálló történeti tár nem lévén – az iparművészeti gyűjteményben kaptak helyet; valamint Csikász Imre szobrai, Gerstner Ödön festményeit és további, helyi jelentőséggel bíró művészek alkotásait. A több mint nyolcezer darabos paleontológiai gyűjteményét maga Laczkó Dezső ajánlotta fel a természetrajzi tár javára.²² A könyvtár eleinte nem

szakkönyvtár volt – bár a múzeum részéről időről időre felmerült annak létesítésének igénye –, a lakosság és az adományozók egyszerűen régi, értékes könyvek gyűjteményének tekintették. Helyhiány miatt sokáig hozzáférhetetlen volt, emiatt funkcióját sem tudta betölteni.²³

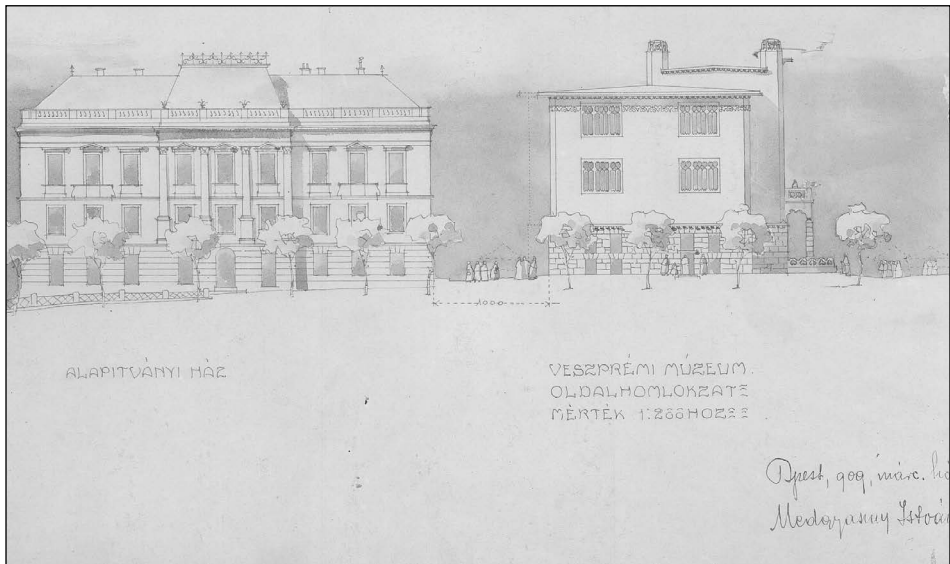
Az évről évre szép számmal gyarapodó gyűjteménnyel a múzeumigazgatón kívül mindössze egy vagy két tudományos munkatárs – akkori elnevezéssel múzeumőr – dolgozott. Rhé Gyula és a néhány évig Veszprémben tevékenykedő Dornay Béla²⁴ mellett a jelentések időnként említést tesznek könyvtárosról, illetve önkéntesekről, akik egy-egy gyűjteményrész rendezésébe segítettek be.²⁵ Technikai személyzetként a vármegye egy hivatali szolgát bocsátott a múzeum rendelkezésére. A múzeumőrök a múzeumi munkához szükséges szakképesítést, voltaképpen egyfajta útmutatást a gyűjtéshez és a rendszerezéshez, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége által szervezett, kéthetes néprajzi és ősrégészeti tanfolyamon sajátíthatták el.²⁶

A gyűjteményt első alkalommal az 1904. november 6-án megnyílt kiállítás formájában láthatta a nagyközönség. A rendelkezésre álló tíz teremben gyűjtemények szerint haladva rendezték tárlókba a műtárgyakat.²⁷ A bemutatás a teljességre törekedett, a vitrinek nem egy-egy témához rendelt válogatást tartalmaztak, hanem teljes tárgysorozatokot tettek közkincsé. Az újonnan gyűjtött tárgyakat akár rögtön be is lehetett illeszteni a helyükre, ily módon ez a raktározással egyenértékű kiállítás részleteiben folyamatosan változhatott.

„Mint népnevelő hatásról kell megemlékezni ama tényről, hogy a látogató közönség sohasem mulasztja el, hogy az itt látott tárgyak és a ma használatos között összehasonlítást ne tegyen. De nemcsak ízlését nemesíti ily módon, hanem felújítja emlékében nemzetünk történetének eseményeit is, erről eszmecserét folytat és szinte észrevétlenül lopózik a látogatók szívébe a hazafias lelkesedés szikrája és növekszik bennük e földhöz való ragaszkodásnak ösztöne.” – fogalmaz Rhé Gyula az első kiállítás értékeléseként.²⁸ Mondataiban nemcsak a korábban Ivánfi Ede által is megfogalmazott célok köszönnek vissza, kijelentése tartalmazza a múzeum és kiállítás egyfajta értékmérő szerepét is, amely hosszú időre sajátja maradt a múzeumokról való gondolkodásmódnak.

A múzeumépület

A megyeházán elhelyezett muzeális gyűjtemény darabszámát tekintve egy éven belül a kétszeresére nőtt,²⁹ így hamar kinőtte a rendelkezésre álló helyet. Már a múzeum működésének harmadik évét értékelő jelentésben megfogalmazódott a helyhiány, amely ettől kezdve mindinkább fokozódó problémaként jelentkezett.³⁰

*Medgyaszay István első múzeumterve a Piac téri helyszínre, 1909.
LDM Múzeumtörténeti Adattár*

Az új, önálló múzeumépület átadására azonban csak mintegy húsz esztendővel később, viszontagságos időszak után kerülhetett sor. Ezekben az években többször is úgy tűnt, hogy a veszprémi „kultúrpalota”³¹ felépítésével elérhetetlen célt tűztek ki maguk elé a múzeumegylet tagjai és a múzeum támogatói.³²

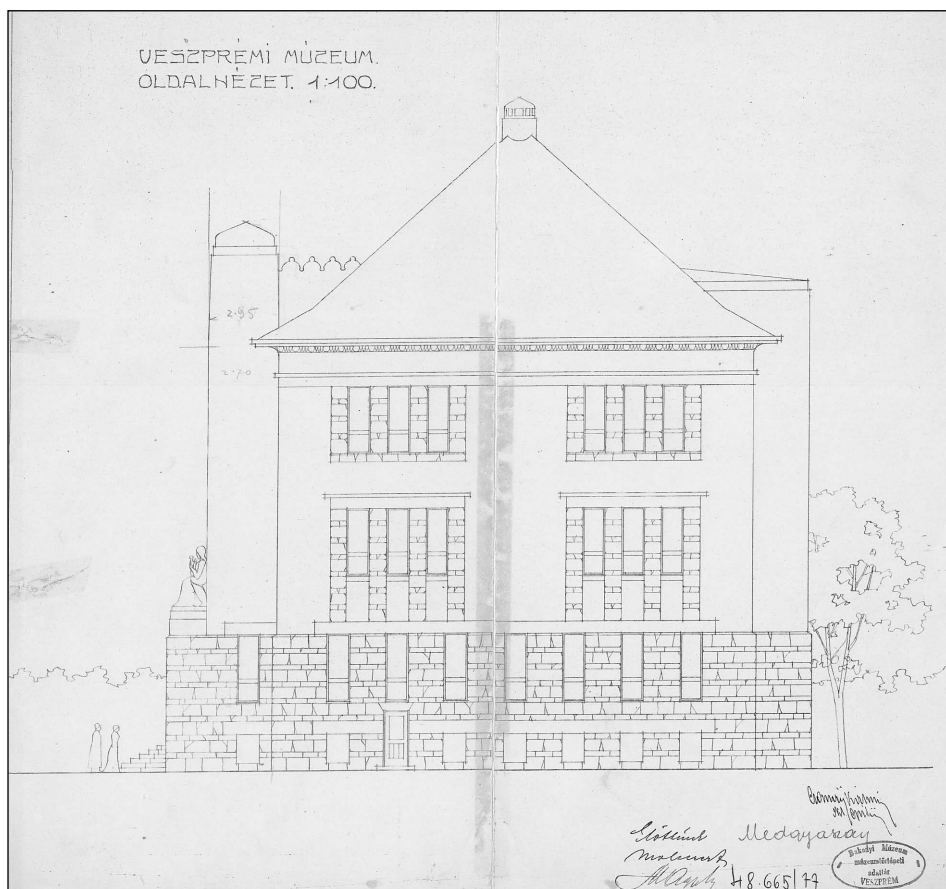
Az első akadály a helyszín kijelölésekor merült fel. A 20. század elején a modernizálódás útján éppen csak elinduló városra túl nagy teherként nehezedett az olyan jelentőségű problémák szinte egyidejű optimális megoldása, mint egy jól használható városközpont megteremtése, valamint önálló épület emelése a színház és a múzeum számára. A múzeum ügyét pártolók – érthető okokból – egy városközponti, frekventált elhelyezésű „kultúrpalota” építését tartották szem előtt, amire alkalmas helyszínnek látszott a Piac tér (a mai Óváros tér) a Nemzeti Kaszinó már nem használt, felújításra szoruló épületével. A Nemzeti Kaszinót először a Színpártoló Egyesület tervezte színház céljára átalakítani. A kaszinóépület szanálása végül úgy kötődött össze a színházépítéssel, hogy miután a Színpártoló Egyesület megvásárolta a Piac téri épületet – annak ellenére, hogy időközben eldőlt, hogy a színház a Püspökkertben épül fel –, majd eladta azt a múzeumegyletnek, amely azt állami támogatásból szanálni tudná. Az első tervek szerint a felújított, átalakított Kaszinó épületébe került volna a vármegyei múzeum, végül a Kaszinó helyére emelt új épület mellett döntöttek. A Kaszinó lebontásában és a Piac tér kibővítésében azonban több városi képviselő és a közvélemény egy része is érdekeltnek látszott, akik szí-

*Medgyaszay átalakított terve, hátsó homlokzat, 1910-es évek eleje.
LDM Múzeumtörténelmi Adattár*

vesebben látták volna a múzeumot a város egy másik pontján felépülni.³³ 1910-ben már eldöntött tény volt, hogy más helyszínt kell keresni a múzeumépület számára, ekkorra azonban Medgyaszay István már elkészítette a Kaszinó helyére építendő múzeum terveit. Az a 120 000 korona anyagi fedezet, amelyet a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége biztosított az építkezéshez, és amelyhez mintegy 50 000 korona gyűlt össze közadakozásból,³⁴ csupán a telek megvásárlására, a Kaszinót terhelő jelzálog kifizetésére és az épület bontására volt elegendő. A korabeli sajtóban a múzeumépítéssel kapcsolatban olvasható polémia, valamint Éri Istvánnak a témában végzett kimerítő kutatásának eredményei azt a benyomást keltyik, hogy miután az építésre szánt összegből sikerült szanálni a Kaszinót és így bővíteni a Piac teret, az új múzeumépület ügye egyszerűen áldozatul esett a városközpont rendezésének.³⁵ Az eredeti tervek helyett végül úgy épült fel a mai helyén az

Medgyaszay átalakított terve, oldalnézet, 1910-es évek eleje.

LDM Múzeumtörténeti Adattár

új múzeumépület, hogy a Koller Sándor alispán vezetésével a múzeumépítésre szánt telket magáénak érző vármegye – jóllehet a költségeket állami támogatásból és közadakozásból teremtették elő – és a város elcserélte a Piac téri telket az akkor még városszélinek számító telekre. Ezek után más lehetőség Laczkó Dezső számára sem kínálkozott, mint hogy adaptáltassa Medgyaszay terveit az új helyszínre.

Az építkezés 1913 legvégén kezdődött, a kivitelezést Csomay Kálmán építőmester nyerte el. 1914. március 1-jén tették le az alapkövet. Még csak a falak álltak, amikor kitört az első világháború, és az építkezés hosszú időre megakadt. A munkásokat és a mestert behívták katonának, 1919-ig csak kisebb munkákat sikerült elvégeztetni. A háború utáni válságos gazdasági helyzetben Laczkó Dezső csak rengeteg után-

*A múzeumépület felavatása 1925. május 24-én.
LDM Múzeumtörténeti Adattár*

*A Veszprémvármegyei Múzeum és Könyvtár, 1930-as évek.
LDM Történeti Fotótár*

*A múzeum új épületében elhelyezett könyvtár olvasóterme, 1925–1945 között.
LDM Múzeumtörténeti Adattár*

*Csikász Imre-emlékszoba a múzeumban, 1925–1945 között.
Fényképezte: Mészáros István. LDM Fotónegatívtár*

*Az állandó kiállítás néprajzi része, 1925–1945 között.
Fényképezte: Mészáros István. LDM Fotónegatívtár*

*Régészeti kiállításrészlet, 1925–1945 között.
Fényképezte: Mészáros István. LDM Fotónegatívtár*

Az egyház letétjeként elhelyezett liturgikus tárgyak az állandó kiállításon, 1925–1945 között. Fényképezte: Mészáros István. LDM Fotónegatívtár

járás eredményeként tudott az építkezés folytatásához támogatókat megnyerni. Az egyháztól, magánemberektől, a minisztériumtól, a megyétől és a várostól szerzett pénzbeli támogatásoknak, a mesteremberek által felajánlott ingyenmunkának köszönhetően, a tervek módosításával hivatalosan 1923-ben befejeződött az építkezés. Az átköltöztetett gyűjtemény egy részét a Néprajzi Múzeum által biztosított tárlókban sikerült elhelyezni. 1925. május 24-én ünnepélyes keretek között, Horthy Miklós kormányzó, gr. Klebelsberg Kuno kultuszminiszter, dr. Magyar Károly főispán, dr. Bibó Károly alispán, Rott Nándor püspök és számos rangos vendég jelenlétében avatták fel a vármegyei múzeum új épületét és az új állandó kiállítást. Ebből az alkalomból a múzeum létesítése kapcsán nagy érdemeket szerzett Laczkó Dezsőnek a kormányzó főigazgatói címet adományozott.

Természetrajzi kiállításrész, 1925–1945 között. Fényképezte: Mészáros István. LDM Fotónegatívtár

A múzeumépület tervezője az a Medgyaszay István volt, aki 1906-ban elkészítette a színház terveit is. A színházépület tetszést aratott a veszprémiek körében, nyilván ezért is javasolta Óváry Ferenc a múzeum építészeti bizottságának, hogy Medgyaszayt bízzák meg a múzeumépület tervezésével. Az 1909-ből származó első terveken még egy lapos tetős, homlokzati freskóval díszített, a színházépülethez nagyban hasonlító épület rajzai látszanak. A megvalósult változatban praktikusabb megoldásnak bizonyult a lapos tető helyett a beépíthető padlástér. Költségtakarékossági okokból maradtak el a tervezett díszítmények, és valósult meg a tervekhez képest egyszerűbb változat. A folyamatos kompromisszumok árán felépített új épület már befejezésekor, sőt, tervezésekor sem tudott minden vágyott célt kielégíteni. A balácai feltárások során kiemelt mozaikpadló-részletek elhelyezésének problémáját az új épületben sem sikerült megoldani. A kiállítóterek kevésbé variálhatók, a falfelületeket sűrűn tagoló ablakok miatt a kiállításra használható terület kevésnek bizonyult. Az önálló épület elkészülte mégis óriási jelentőségű volt. A kiállított műtárgyanyag nagy érdeklődésre tartott számot, és 1926 februárjában megnyílhatott a múzeum épületében az első veszprémi közkönyvtár, melynek gyűjteményét az múzeumalapítás óta folyamatosan gyarapított könyvanyag adta.³⁶

Laczkó Dezső halálával 1932-ben lezárult a múzeum történetének első jelentős korszaka. Utódja, Rhé Gyula 1936-ban bekövetkezett haláláig, csupán négy évig tudta vezetni az intézményt. Kettejüknek köszönhető az első harminc év felbecsülhetetlen értékű gyűjtési és múzeumszervezési munkája.

A vármegyei múzeum 1949-ig

1933-ban került múzeumörként Veszprémbe a régész, néprajzos képzettségű Nagy László, aki Rhé Gyulát követte a múzeumigazgatói székben. Az ő elképzelései alapján, Linczmájer György tervezésében épült fel 1935-ben a múzeum mellett a Bakonyi Ház, amely a svéd szabadtéri néprajzi múzeumok nyomán terjedő új múzeumi műfaj, a skanzen második magyarországi példája volt a balassagyarmati palóc ház után.³⁷ Az öcsi kisnemesi lakóház mintájára épült kiállítóhely első szobájának és konyhájának berendezése csaknem megegyezett a ma is látható enteriőrökkel, a hátsó szobában pedig az utolsó veszprémi csutorás műhelyét rendezték be, ahol a mester – mint egyfajta élő múzeumban – dolgozott.³⁸ Nagy László néprajzi, régészeti és könyvtárszervező tevékenysége is említésre méltó eredményeket hozott. A textilkészítés emlékeinek gyűjtése mellett tekintélyes néprajzi fotóanyaggal gyarapította a gyűjteményt.³⁹ Régészeti tevékenységéből kiemelendő több bronzkori temető, valamint a szentkirályszabadjai római villa és a zirci Árpád-kori kúria és templom feltárása.⁴⁰ Fontos szolgálatot tett a múzeumi könyvtár modernizálásával,

*Dr. Nagy László
(Jác, [Jacovce, Szlovákia] 1904 –
Budapest, 1978),
a múzeum harmadik igazgatója
1936–1949 között.
A felvétel 1935–1940 körül készülhetett.
A LDM Történelmi Fotótára őrzi*

korszerű elvek szerinti közkönyvtárrá fejlesztésében.⁴¹

Neki köszönhető, hogy a múzeum gyűjteménye komolyabb veszteségek nélkül átvészelték a második világháborút. 1944-ben kiürítette a kiállítótereket, és a műtárgyakat városszerte bombabiztos helyeken, illetve a múzeum alagsorában helyezte el. Így sikerült elkerülni, hogy a gyűjtemény komolyabb károkat szenvedjen. Bár a múzeum alagsorában elhelyezett értéktárgyakat a háború végén szét-hordták, szétdobálták, és a múzeumépület és berendezése is helyreállításra szorult, a Veszprém megyében összegyűjtött kulturális vagyon más közgyűjteményekhez képest csak kisebb károkat szenvedett.⁴² A háború utáni romeltakarítás és a felújítási munkák, valamint a munkaerőhiány miatt az intézmény még 1948-ben sem volt látogatható.⁴³ Nagy Lászlót 1949-ben felmentették állásából és elhelyezték Veszprémből. Egyik utolsó

munkájaként a Vallás- és Közoktatási Minisztérium megbízásából körzeti könyvtárat szervezett, ami a múzeum helyiségeiben kapott helyet.⁴⁴

1949-től a múzeumok is állami tulajdonba és központi irányítás alá kerültek. Ezzel, majd az 1960-as évektől szerveződő megyei múzeumi hálózattal új fejezetek kezdődtek az intézmény történetében.

IRODALOM

CS. DAX 1999. = Cs. Dax Margit: A Veszprémvármegyei Múzeum megalakulása. Magyar Múzeumok 1999/2. 3–4.

ÉBLI 2009. = Ébli Gábor: Az antropologizált múzeum. Budapest, 2009.

- ÉRI 1964. = Éri István: A veszprémi múzeum építésének története. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 2. 1964. 43–75.
- HERKELY 1941. = Herkely Károly: A Veszprémvármegyei Múzeum néprajzi gyűjteménye. Veszprém, 1941.
- IVÁNYI 1871. = Iványi Ede: Egy veszprém-megyei Muzeum-egylet terv-rajza. In: A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi nagy-gymnasium ifjuságának érdemsorozata az 1870/71-ki tanévben. Veszprém, 1871.
- JELENTÉS 1903–1905. = A „Veszprémvármegyei Múzeum Egylet” titkári jelentése. Veszprém, 1903–1905.
- JELENTÉS 1906–1932. = A Veszprémvármegyei Múzeumi Bizottság és Múzeumegylet együttes éves jelentése. Veszprém, 1906–1932.
- KŐSZEGI–KRALOVÁNSZKY–VARGA 1979. = Kőszegi Frigyes–Kralovánszky Alán–Varga Béla: In memoriam Dr. Nagy László (1904–1978). A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 14. Történelem. 1979. 7–10.
- MÜLLER 1999. = Müller Róbert: Előszó. Zalai Múzeum 9. 100 éves a keszthelyi Balatoni Múzeum. 1999. 5–6.
- RAINER 2011. = Rainer Pál: „Ülj le, te krumplicsós!” Laczkó Dezső életéről, Trencséntől Veszprémig. In: S. dr. Perémi Ágota (szerk.): Emlékkötet Laczkó Dezső születésének (1860–1932) 150. évfordulójára. Veszprém, 2011. 7–22.
- REGENYE 2011. = Regénye Judit: A régész Laczkó Dezső. In: S. dr. Perémi Ágota (szerk.): Emlékkötet Laczkó Dezső születésének (1860–1932) 150. évfordulójára. Veszprém, 2011. 51–64.
- S. LACKOVITS 1999. = S. Lackovits Emőke: Néprajzi gyűjtések és néprajzkutatás Veszprém megyében. Magyar Múzeumok 1999/2. 30–33.
- S. PERÉMI 2011. = S. dr. Perémi Ágota: Laczkó Dezső, a múzeumépítő. In: S. dr. Perémi Ágota (szerk.): Emlékkötet Laczkó Dezső születésének (1860–1932) 150. évfordulójára. Veszprém, 2011. 23–50.
- S. PERÉMI (szerk.) 2011. = S. dr. Perémi Ágota (szerk.): Emlékkötet Laczkó Dezső születésének (1860–1932) 150. évfordulójára. Veszprém, 2011.
- SCHLEICHER 2011. = Schleicher Vera: A múzeum néprajzi gyűjteménye Laczkó Dezső idején (1903–1932). In: S. dr. Perémi Ágota (szerk.): Emlékkötet Laczkó Dezső születésének (1860–1932) 150. évfordulójára. Veszprém, 2011. 80–98.
- VARGA 2009. = Varga Béla: Veszprém város lexikona. Veszprém, 2009.

JEGYZETEK

¹ ÉBLI 2005. 13.

² A múzeum történetének alapvető forrásai a Laczkó Dezső idején évente vezetett múzeum egyesületi és múzeumi bizottsági jelentések. ld. JELENTÉS 1903–1932. A *Magyar Múzeumok* múzeumi szakfolyóirat 1999-es nyári száma csaknem teljes egészében a Laczkó Dezső Múzeumról, gyűjteményeiről és a megyei múzeumi szervezetről szól. Laczkó Dezső születésének 150. évfordulójáról 2010-ben kiállítás, majd múzeumi szabadegyetemi előadássorozat emlékezett meg, amelynek előadásai írott változatban, kötetben is megjelentek. Lásd S. PERÉMI (szerk.) 2011. A felsorolt feldolgozások mellett a Múzeumtörténeti Adattár bőséges iratanyaga szolgál intézménytörténeti forrásként.

³ IVÁNYI 1871. LDM Múzeumtörténeti Adattár 48.695/1977

⁴ A „régészeti kincsek” a kor szóhasználatában nemcsak a földből előkerült leleteket takarta, hanem a történeti, esetleg művészeti szempontból értékes régiségeket.

- ⁵ IVÁNYI 1871. LDM Múzeumtörténeti Adattár 48.695/1977
- ⁶ Az 1873. évben 442. jegyzőkönyvi szám alatt hozott rendeletre hivatkozik: JELENTÉS 1903. 4.
- ⁷ LDM Szerzeményi napló I. 1903–1923. 1–8.
- ⁸ Győrben Rómer Flóris bencés szerzetes és tanár kezdeményezésére már 1868-ban megalakult a kezdetben rendi, majd városi kézben lévő intézmény, amely kifejezetten oktatási szemléltető céllal jött létre. Sopronban 1867-ben, Pozsonyban 1868-ban hívta életre a városi és egyházi értelmiség a múzeumi egyletet, Kelet-Magyarországon pedig Nyíregyházáé az elsőség a megyei tisztifőorvos által megalapozott régészeti gyűjteménnyel.
- ⁹ A kassai származású Czirbusz a piarista rend több vidéki iskolájában tanított, köztük Veszprémben is 1883–1884-ben. Neve elsősorban földrajztudósként vált ismertté, ő képviselte Magyarországon az ún. emberföldrajz irányzatát. VARGA 2009. 114.
- ¹⁰ A főszerkesztő Véghely Dezső alispán, bizottsági tagok Pillitz Benő kórházigazgató, Laczkó Dezső és Bolgár Mihály piarista főgimnáziumi tanárok lettek volna. A vállalkozás Véghely halálával meghiúsult. CS. DAX 1999. 3.
- ¹¹ CS. DAX 1999. 3.
- ¹² JELENTÉS 1903. 7.
- ¹³ JELENTÉS 1903. 13.
- ¹⁴ JELENTÉS 1903. 19.
- ¹⁵ JELENTÉS 1903. 20.
- ¹⁶ Laczkó Dezső születésének 150. évfordulója alkalmából nyílt a „*Veszprém legendás tudósa. 150 éve született Laczkó Dezső*” c. kiállítás 2010-ben, Regenye Judit és Rainer Pál rendezésében. A kiállításához kapcsolódó szabadegyetemi előadások írott változatai kötetben is megjelentek. E kötetben olvasható többek között Rainer Pál tanulmánya Laczkó Dezső életéről. Az összefoglaláshoz az ő munkáját használtam fel. RAINER 2011. 7–22.
- ¹⁷ JELENTÉS 1903. 9–10.
- ¹⁸ JELENTÉS 1905–1932.
- ¹⁹ A múzeum 1905. évi törzsszállománya a titkári jelentés szerint összesen 22 400 db műtárgyat számlált. Az öt, jellegénél fogva egymástól különböző gyűjtemény darabszámának összehasonlításából nem vonhatunk le egyenes következtetéseket – hiszen gyűjteményenként más típusú, más módszerrel gyűjthető és leírható tárgyakról van szó –, a hangsúlyokat mégis érzékelteti, hogy a teljes gyűjtemény 63%-a régiségügyi, 24%-a könyvtári, 6%-a képzőművészeti, 5%-a természetrajzi és 1%-a néprajzi tárgy. 1932-ben a 109 886 darabot kitevő gyűjtemény 57%-ban tartalmaz régészeti, 25%-ban könyvtári, 13,6%-ban természetrajzi, 3%-ban ipar- és képzőművészeti és 1,7%-ban néprajzi tárgyakat. A néprajzi gyűjtemény és a néprajzi gyűjtés helyzetét Laczkó Dezső idején részletesen elemzi SCHLEICHER 2011. 80–98.
- ²⁰ SCHLEICHER 2011. 84. Laczkó Dezső régészeti tevékenységét bővebben ld. REGENYE 2011. 51–64.
- ²¹ REGENYE 2011. 54.
- ²² JELENTÉS 1907. 12.
- ²³ JELENTÉS 1906. 11.
- ²⁴ Dornyay Béla kegyesrendi tanár 1912–1917 között tanított Veszprémben, ezekben az években vett részt a múzeum munkájában is. JELENTÉS 1913–1918.
- ²⁵ Dr. Lovass Elemér 1919-től látta el a könyvtárosi teendőket. JELENTÉS 1920.
- ²⁶ LDM Múzeumtörténeti Adattár 48.841/1977
- ²⁷ A műtárgyak elhelyezésére szolgáló berendezések mecénásoknak, mindenekelőtt Hornig Károly püspököknek köszönhetőek. JELENTÉS 1906. 10.
- ²⁸ JELENTÉS 1906. 10.
- ²⁹ Az 1906. évi gyarapodás 32 005 (!) tétel volt. Ez több, mint az 1905-ig összegyűjtött állomány. JELENTÉS 1907. 14.

- ³⁰ JELENTÉS 1907. 17.
- ³¹ A korszak sajtónyelvében és a múzeummal kapcsolatos levelezésekben visszatérő megnevezés.
- ³² A múzeumépítés ügyét részletesen Éri István kutatásai dolgozták fel: ÉRI 1964. 43–78. A folyamatot összefoglalta és újabb adalékokkal egészítette ki S. dr. Perémi Ágota tanulmánya is: S. PERÉMI 2011. 23–50. A következő összefoglalást elsősorban e két tanulmány és a titkári jelentésekben foglaltak alapján adom.
- ³³ Ennek kapcsán 1908–1910 között élénk sajtóvita zajlott a helyi lapok hasábjain. A Veszprémi Hírlapban jelent meg Szántó László Somogy megyei plébános – korábban a Veszprémi Hírlap szerkesztője – cikke, akitől az az ötlet is származik, hogy az új múzeumot a várfeljárónál, a Tűztorony szomszédságában, mintegy a tornyot is belefoglalva kellene felépíteni. Véleménye szerint a Feckendőháztól az első kanonokházig tartó területen nagyszerű kultúrpalotát lehetne építeni. Veszprémi Hírlap 1910. 35. sz. LDM Múzeumtörténeti Adattár 48.681/1977
- ³⁴ 1907–8 folyamán a legnagyobb összegeket Jánosi Ágoston, Ádám Iván kanonok és dr. Hornig Károly adományozta. LDM Múzeumtörténeti Adattár 48.844/1977
- ³⁵ ÉRI 1964. 43–78.
- ³⁶ Az új múzeumi könyvtár kezdetben városi könyvtár volt, amely az egyleti, iskolai és egyházi könyvtárak mellett igyekezett szolgálni a lakosság igényeit. Emellett fontos célként fogalmazódott meg a muzeális anyag tudományos feldolgozásához szükséges szakkönyvtár folyamatos fejlesztése. JELENTÉS 1925–26. 7–8.
Új könyvek beszerzésére, csakúgy, mint a muzeális anyag gyarapítására, a felajánlásokon kívül az évenként kiutalt államsegély állt rendelkezésre az 1903–1932 között időszakban.
- ³⁷ HERKELY 1941. 16.
- ³⁸ HERKELY 1941. 15.
- ³⁹ S. LACKOVITS 1999. 30.
- ⁴⁰ KŐSZEGI–KRALOVÁNSZKY–VARGA 1979. 7
- ⁴¹ KŐSZEGI–KRALOVÁNSZKY–VARGA 1979. 8.
- ⁴² A vidéki múzeumok közül talán a keszthelyi Balatoni Múzeum gyűjteményének sorsa a legtragikusabb, amit nyugatra akartak menekíteni, de a vasúti szerelvény a zalaegerszegi vasútállomáson bombatalálatot kapott. MÜLLER 1999. 5.
- ⁴³ A Bakonyi Ház ekkor szintén nem szolgált kiállítóhelyként: csak 1948-ban költözött ki a háborús bombázások miatt ide települt két lakó. S. LACKOVITS 1999. 30.
- ⁴⁴ KŐSZEGI–KRALOVÁNSZKY–VARGA 1979. 9.